

fælle, og dette er baggrunden for de russiske løfter om at opstille en hær ved grænsen til Gallizien i tilfælde af en krig mellem Det nordtyske Forbund og Frankrig for at holde Østrig bundet dér.

Da krigen kommer i 1870, behøver Berlin derfor ikke at tage hensyn til Østrig-Ungarn. Beyrau belyser Ruslands vanskelige stilling ved at vise, hvordan den russiske regering både ønskede at hindre en for voldsom preussisk magtudvidelse, men samtidig ville bevare et godt forhold til Bismarck, idet man ville benytte lejligheden til at ophæve Pariseraftalens artikler om Sortehavets neutralitet og afmilitarisering. Da den russiske regering den 31. okt. 1870 til de europæiske regeringer meddeler, at man har ophævet disse bestemmelser, har man valgt: Rusland var igen afhængig af Preussens nåde. Og Beyrau slutter med at vise, hvorledes pressen (specielt Katkov) opfattede dette: En lille kompensation, der intet betød for Preussen, til gengæld for den afgørende, venlige neutralitet.

Dietrich Beyraus bog viser, at der stadig er emner i Reichsgründungsperioden, der kan tages op til behandling, og han har givet en grundig og interessant skildring af de mange aspekter i Ruslands politik i denne periode.

Otto Rühl

Eric J. Evans, ed.: *Social Policy 1830–1914. Individualism, collectivism and the origins of the Welfare State. Birth of Modern Britain Series.* London, Routledge and Kegan Paul 1978. xvi+302 s. £ 6.50. Paperback £ 3.95.

Oliver MacDonagh: *Early Victorian Government 1830–1870.* London, Weidenfeld and Nicolson 1977. 242 s. £ 3.75 paperback.

David C. Marsh: *The Changing Social Structure of England and Wales 1871–1961.* International Library of Sociology. London, Routledge and Kegan Paul paperback ed. 1977. xiii+273 s. £ 1.95.

Emnet for de to første af de ovenstående bøger er statens rolle i det 19. århundredes engelske samfund. Det centrale, omend vanskeligt håndterlige, begreb i den diskussion er naturligvis 'laissez-faire'. De fleste historikere, også disse to værkers forfattere, erkender at den økonomiske liberalismes teoretikere – Adam Smith og David Ricardo f. eks. – ikke kan tages til indtægt for helt at udelukke statsindgriben i det sociale og økonomiske system. På den anden side var 'laissez-faire' og 'self-help' så gennemgribende normer i det 19. årh.s England at diskussionen om den offentlige sektors udbygning i dette tidsrum uundgåeligt bliver til historien om laissez-faire princippernes gradvise given op overfor nødvendigheden af statslig intervention efterhånden som den fri markedsmekanisme viser sig økonomisk og socialt uacceptabel. For historikerne er der så tilbage at diskutere hvorfor, hvordan og i hvilke hovedfaser udviklingen henimod den nutidige blanding af kapitalistisk markedsøkonomi og statsinterventionisme formede sig.

Eric J. Evans værk er en kildesamling forsynet med en kort og fortræffelig problemdefinerende indledning. Evans accepterer laissez-faire begrebet i betydningen 'the belief that government intervention can achieve little positive good, and should be reserved to ensure the elimination of abuses which hinder the free market' (s. 6). I den forstand var den engelske regerings indsats også på f. eks. fattiglovs-, fabriksinspektions- og sundhedsområdet laissez-faire politik frem til omkring 1870. Herefter kan der spores tendenser til en mere aktiv og foreskrivende rolle fra statens side, med en accellererende 'kollektivistisk' tendens fra ca. 1895 og frem til 1914; uden at der dog på det tidspunkt kan tales om nogen universalistisk velfærdsopfattelse hos reformlovgiverne. Dette forløb illustreres

med et stort antal korte uddrag fra officielle dokumenter, samtidig debatliteratur og skønlitteratur. Samlingens fortrin er dels det brede sigte – her er ikke kun dokumenter om uddannelse eller om socialpolitik, men tekster der belyser hele viften af statslig indgriben; dels at antallet af tekstuddrag gør det muligt at bevæge sig ud over de sædvanlige 'landmarks': love, kommissionsrapporter m.v. Dette kan kun ske ved at uddragene bliver temmelig korte. Hovedindtrykket bliver derfor en bog som kan bruges til at finde gode illustrerende tekster og til at få idéer til videre eftersøgning. At forestille sig at en gennemlæsning vil 'provide some of the raw material from which that question (hvorfor staten i stigende grad intervererede i samfundslivet) may be answered' (s. 1) er derimod nok lovligt optimistisk.

Oliver MacDonaghs bog 'Early Victorian Government' lægger tyngdepunktet i perioden 1830–1870, som også han identificerer som perioden hvor kimen til den mere bevidste og positive statsinterventionisme blev lagt. Formen er en række tæt argumenterede, essayagtige afsnit om de enkelte sider af det offentlige virksomhed i perioden. Forfatteren fremhæver tre faktorer, der trak i interventionistisk retning: Den tekniske udvikling, som skabte en gruppe af eksperter, der i højere grad end før var i stand til at identificere problemerne i forbindelse med den voldsomme industrialiseringsproces og foreslå løsninger på dem; politiske følger af valgreformene som skabte mere aktivistiske procedurer og holdninger hos lovgivere og bureaukrater, og endelig tidens humanitære bevægelser. Indenfor de behandlede emner – fattiglov, sundhedsvæsen, fabrikslovgivning, lokalstyre og den offentlige orden – analyseres derefter disse tendensers gennemslagskraft overfor klasseinteresser og ideologier, der søgte at hindre afvigelser fra den rene liberalistiske lære og praksis. To gennemgående træk er dels betoningen af det voksende bureaukratis væsentlige rolle i reformerne og dels påmindelser om, at der i denne periode – i modsætning til hvad tilfældet var i sidste del af århundredet – var meget få bevidste 'kollektivist': Statens rolle øgedes i små ryk uden at de implicerede så det som et led i en ubønhørlig udvikling eller som et udslag af en interventions/laissez-faire konflikt.

Bogen præsenteres som beregnet på den almindelige læser, herunder førsteårsstuderende. Danske læsere vil næppe opfatte den som velegnet hertil. Fremstillingen er indforstået, har ret få henvisninger og afstår fra at placere sig selv i emnets historiografi. Forfatteren har præsenteret en personlig syntese af stor værdi for specielt interesserede. Nytilkomne ville nok være bedre tjent med at læse Eric J. Evans introduktion til førnævnte kildesamling eller en kort indføring som Arthur Taylors 'Laissez-faire and State Intervention in Nineteenth-Century Britain' (London, Macmillan 1972).

Udgivelsen af David C. Marsh's 'The Changing Social Structure of England and Wales 1871–1961' i paperback-udgave giver anledning til at gøre opmærksom på denne fortrinlige gennemgang af det forhåndenværende statistiske materiale om den engelske befolknings alders-, køns-, familie-, erhvervs- og uddannelsesstruktur i de sidste 100 år. Sammen med A. H. Halsey's 'Trends in British Society since 1900' (London, Macmillan 1972) dækker den et stort baggrundsstof om dette århundredes engelske socialhistorie. Forskellen mellem de to hjælpemidler er den, at Marsh behandler de nævnte emner i sammenhængende og fortolkende form, mens Halsey dækker et større område på en måde der mere har karakter af kommenterede tabeller.

Jørgen Sevaldsen